

eorum, vel possunt referri ad Phinees & Dauid, vt sit sensus: Deum his duobus eorum dignitatem promississe fore perpetuam, ne bona eis collata vnquam aboleretur, ideoque eorum gloriam fecit esse æternam in gente & progenie ipsorum. Nam quidam libri habent, in gente: alij, in gentem. Græca *γενεάς αὐτῶν*, in generationes ipsorum. Vel possunt referri ad Israëliticum populum, vt significetur Deum hoc fecisse ne bona quæ per has dignitates illis accesserunt, & gloria ite quæ inde illi populo prouenit, vnquam eis auferretur, sed essent eis perpetua.

CAPVT QVADRAGESIMVMSEXTVM.

1 Fortis in bello Iesus filius Naue, successor Moyfi in prophetis.

H
 Oc capite consequenti ordine celebratur Iesus filius Naue, & socius eius Caleb. Deinde communiter Iudices qui post eos fuerunt, non expressis eorū nominibus. Postremum sit egregia mentio Samuelis. Vocatur autem hic Iesus filius Naue, quem D. Hieronymus vocat Iosue filium Nun, non quod binominis esset ipse & pater eius, sed quia quem Hebræa vocant, *יְהוֹשֻׁעַ* Iehosua, pro quo Hieronymus posuit Iosue, Septuaginta, quos noster hic secutus est, vocant *ιος̄ς*, eodem scilicet nomine quo dictus est noster saluator. Et quem Hebræa vocant Nun, Septuaginta vocant *ναυῦ*. Dicebatur iste Iosue prius Osee, vel, vt est Hebræis, *יְהוֹשָׁעַ* Hosea, sed Moyses appositione vnus literæ, & mutatione vnus puncti, vocauit eum Iehosua, vt scribitur Numer. 13. Iste Numer. 13. ergo hic peculiariter celebratur à fortitudine quam in bellis præstitit, & viuentē adhuc Moysē deuincens Amalechitas, & reges Amorrhæorum, & post Moysen prosternens Cananæos. Celebratur & ab eo quod meruit Moyfi tati viri & ducis esse successor in regimine populi, & spiritu prophetiæ. Rursum enim hic pro eo quod libri nostri constanter habent, in prophetis, Græca habent, *ἐν προφητεῖαις*, in prophetijs, vt significetur Iosue successisse Moyfi in spiritu prophetico, & intelligatur eum non humana prudentia rexisse populum, sed, sicut Moyses, omnia gessisse iuxta reuelationem & inspirationem diuinam. Vnde de eo dicitur Deuteron. 34. Post mortem Moysis Iosue filius Nun repletus Deut. 34. est spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. Et in libro Iosue loquitur Dominus ad ipsum, sicut prius ad Moysen, instruens eum de agendis. Quod ergo nos legimus, successor Moyfi in prophetis; sic intelligendum est, quod fuerit sic successor Moyfi, vt post eum fuerit inter prophetas, hoc est, fuerit propheta, cui Dominus suam voluntatem indicauit, sicut prius Moyfi.

Rr

Qui

2 Qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salute electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem Israël.

Græcè non est, maximus, sed tantum, magnus. Et legendum est potius; in salute; ut habent quædam scripta emendatiora, quam, in salutem; quia Græcè est, ἰσωτηρία. Commendatur ergo ab eo quod sicut nomen habuit magnum, videlicet quod à salute deriuatur, & saluatorem significat: ita etiam responderit suo nomini, in præstanda salute & incolumitate eorum quos Deus sibi elegerat in populum, ita ut pro eis expugnaret hostes insurgentes contra populum Dei, ad hoc ut Israëliticus populus consequeretur hereditatem sibi à Deo promissam. Infinitius enim, expugnare, positus est Græco more pro gerundio, expugnando. Hac sanè in re magnus est declaratus Iosue, si historiam solum spectes: at maior deprehendetur, si consideremus eum hac in re singularem typum gessisse nostri Saluatoris; cum quo aut idem aut saltem valde vicinum nomen habuit commune. Ut enim ille dictus est à Moysè Iehosua, à salute corporali quam præstitit populo Dei: ita & noster saluator nomen à Deo patre accepit à salute spirituali quam attulit populo Dei & electis eius, expugnando pro eis hostes eorum, & terram promissam eis distribuendo. An autem omnino idem fuerit apud Hebræos nomen nostri saluatoris & ipsius Iosue, sicut in Græcis idem omnino eis nomen est, non est huius loci inquirere.

3 Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, & iactando contra ciuitates romphæas?

Iosue 8. Alluditur ad id quod in prima illa victoria, quam Iosue sua manu & fortitudine obtinuit de vrbe Hai, scribitur de eo, ut est Iosue 8. capite: Iosue verò non contraxit manum quam in sublime porregerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai. Pro, iactando, Græcè est ἐπιτείναντες, & in extendendo, & est singulari numero ῥομφαία, quo nomine in scripturis sepe significatur gladius, ut sit sensus: & extendendo gladium contra ciuitates. Noster vertendo; iactando romphæas; per romphæas videtur hic intellexisse iacula missilia, quæ ipsum nomen etiam significat, maximè si hastæ speciem præferat, & longa sint: quanquam iactare romphæas, etià accipi possit pro vibrare gladios. Nam de iaculis Iosue non ita legimus, sicut de gladio eius.

4 Quis ante illū sic restitit? Nam hostes ipse Dominus perduxit.

Prior pars significat neminem ante Iosue sic restitisse hostibus populi Dei sicut ipse, nec quidem Moysen, qui non ita armis pugnavit sicut Iosue, quo nemo cum pluribus hostibus negotium habuit, nemo efficacius & gloriosius superavit. Secundam partem Græca in Complutensi æditione aliter habent sic: τοὺς γὰρ πολέμους κυρίου αὐτὸς ἐπέγαγεν, hoc

hoc est, Nam prælia Domini ipse adduxit, hoc est, direxit, & ductor eorum fuit: Germanica tamen æditio sic habet, quomodo noster declarat se legisse: τοὺς γὰρ πολεμίους αὐτοῦ κύριος ἐπάγαγεν, Nam hostes ipse Dominus perduxit; quomodo & scripta quædam nostra habent, & impressa nunc biblia. Id cum non intelligeretur, verbum, perduxit, in multis libris mutatum est in, percussit, vt significetur Iosue non tam sua virtute quàm Dei vicisse hostes Dei. At potius interpretem vertisse, perduxit, Græca satis indicant. Quæ versio sic videtur accipienda, vt significet ipsum Dominum excitasse ei hostes, & adduxisse contra illum, quibus se opponeret, & pugnando gloriosas reportaret victorias. Aut potius sic: Ipse Dominus perduxit vel adduxit hostes in manus eius, iuxta illud quod ei dicitur à Domino: Ne timeas, In manus enim tuas tradidi, vt est Iosue 10. sicut & quod sequitur. Iosue 10.

5 An non in iracundia eius impeditus est sol, & vna dies facta est quasi duo?

Multi libri habent; Aut non; sed quidam melius habent; An non; quomodo & apud Dionysium legitur. Græcè enim est δειχί. Commemoratur hic quod describitur Iosue 10. & ad laudem ipsius multum facit, nempe quod cum pugnaret pro Gabaonitis contra quinque reges, & dies deficeret, præceperit vt sol & luna non mouerentur: vnde hic dicitur quod sol est impeditus à progressu scilicet suo, ita vt vna dies essent quasi duo, quia, vt ibi dicitur, sol non festinauit occumbere spatio vnus diei, vt esset spatium Israël vlciscendi se de suis inimicis. Pro; in iracundia eius, Græcè est ἐν χερσὶ αὐτοῦ, in manu eius, hoc est, per ipsum, eiusque imperium. Nostra lectio significat hoc factum esse ex zelo & ira eius contra hostes Dei, quos penitus perdere cupiuit, ob quod solem voluit consistere quo spatium esset illos persequendi, comprehendendi & perimendi. Quod quia à Deo precibus obtentum est, ideo subditur:

6 Inuocauit altissimum potentem in oppugnando inimicos vndique, & audiuit eum magnus & sanctus Deus in saxis grandinis virtutis valde fortis.

In bello illo, quod notatur versu præcedente, Iosue inuocasse Dominum significatur, cum dicitur: Tunc locutus est Iosue Domino. Dicit ergo; Inuocauit altissimum potentem; hoc est, non confisus est in sua fortitudine, sed in Dei potentia; in oppugnando inimicos vndique; hoc est, cum illum ex omni parte hostes oppugnarent, nam conuenerat tunc contra eum quinque reges: & exaudiuit eum magnus & sanctus Deus non solum iuxta eius voluntatem solem retinendo, sed etiam mittendo supra hostes lapides gradinis valde fortis potetie & efficaciae, quia, vt scribitur prædicto loco, Cum fugerent filios Israël, Dominus misit super eos lapides magnos de caelo, & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis,

R r ij quàm

quàm quos gladio percusserant filij Israël. Illud autem; in oppugnando inimicos vndique; Græca magis requirunt, vt exponatur modo iam dicto, quàm vt sit sensus: cùm ipse Iosue oppugnaret inimicos. quamuis Latina ratio eum sensum magis requireret.

7 Impetum fecit contra gentem hostilem, & in descensu perdidit contrarios.

8 Vt cognoscant gentes potentiam eius, quia contra Deum pugnare non est facile.

S Vppositum verborum, fecit, & perdidit, est non, Iosue, sed, Deus magnus, qui versu præcedente dicitur exaudisse Iosue, & posset melius ea pars; in faxis grandinis virtutis valde fortis; coniungi cum sequenti; Impetum fecit; vt significetur Deum pugnasse pro Iosue, & impressionem fecisse contra gentem hostilem per lapides grandinis è cælo super eam demissos: quod, vt scribitur in Iosue, fiebat cùm essent in descensu Bethoron. vnde hic dicitur; & in descensu perdidit contrarios; hoc est, aduersarios populi sui. Quæ res cùm humanis viribus non perageretur, sed solum diuina fortitudine, rectè dicit id factum esse vt gentes incredulæ cognoscerent Dei potentiam, qua sola id fieri videbant. Quia contra Dominum pugnare non est facile, imò est impossibile & admodum malum; Græca habent, ἐπὶ ἐναντίον κυρίου ὁ πόλεμος αὐτοῦ, hoc est, quia coram Domino bellum ipsius, hoc est, bellum Iosue placuit Deo, & gerebatur fauente Domino.

9 Et secutus est à tergo potentes, & in diebus Moyfi fecit misericordiam, ipse & Caleb filius Iephone.

10 Stare contra hostem, & prohibere gentem à peccatis, & perfringere murmur malitiæ.

C Ommuniter legitur; Et secutus est à tergo potentes; vt significetur ipsum Iosue in bello insecutum fugientes potentes reges & principes, quemadmodum scriptum est de eo in bello illo contra quinque reges: Et persecutus est eos per viam ascensus Bethoron. Secundum quam lectionem & intelligentiam pars illa pertinet ad superiora. At Græcis inspectis, dubium mihi esse non potest quin interpretes verterit per genitium; Et secutus est à tergo potentis; quomodo etiã habuit vnum scriptum magnæ antiquitatis. Græcè enim est ἠκολούθησεν ὀπίσω Δανάου, secutus est à tergo potentis, vel post potentem. Nec dubium mihi est quin alludatur ad id quod de Caleb resistente murmuri populi, de quo subditur, Dominus dixit: Seruum meum Caleb, qui plenus alio spiritu secutus est me, inducam in terram. Idem enim intelligendum competere in Iosue, qui fuit socius Caleb. Illo autem loco pro; secutus est me; Septuaginta habent ἠκολούθησέν με. Et Iosue 14. pro eo quod Iosue 4. nos legimus dictum; Caleb, quia secutus es Dominum Deum tuum; Græcè est eadem phrasi qua hic, προσετίθης ἠακολουθῆναι ὀπίσω κυρίου, hoc

hoc est, apposuit sequi à tergo Domini, vel post Dominum. Dicitur ergo in illo tempore Iosue simul cum Caleb secutus à tergo potentis, & post Dominum potentem, quia cum alij exploratores humani timoris spiritum sequerentur, spectantes solum quid humanis viribus possent, atque ob id animos populi confringerent suæ diffidentiae verbis, isti duo alio spiritu ducti, diuinam & potentiam & veracitatem considerabant, cogitantes quid possent per eum qui suis promisit terram Cananeorum, ideoque ausi sunt alij omnibus contradicere. Et ob id hic dicitur Iosue secutus post potentem, quia eius potentiam considerabat, non autem humanam infirmitatem. Hic sensus quoniam non est intellectus, genitiuus, potentis, mutatus est in accusatiuum, potentes. Aliquot ergo versibus hic in Iosue & Caleb celebratur insignis illa virtus eorum quæ scribitur Numeri 13. & 14. Vnde & hic dicitur de eis quod in diebus Moyse fecerunt misericordiam, hoc est, opus pietatis, & in ipsum Moysen, & in ipsum populum, quia scriptum est de Caleb, quod compescens murmur populi qui oriebatur contra Moysen, ait: Ascendamus & possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. Quæ autem in re fecerint misericordiam, ostenditur cum sequitur: Stare contra hostem, hoc est, stando contra hostem, & prohibendo populum à peccatis. Infinitiui enim Græco more hic rursus positi sunt pro gerundijs, vel exponendi sunt, ita vt starent contra hostem, & prohiberent gentem. Pro, hostem, quædam Græca habent, *ἐκκλησίας*, hoc est, ecclesiam, & totam illam populi congregationem, cui resistebant Iosue & Caleb. Germanica tamen æditio habet, *ἰχθῆς*, contra hostem. Et videtur singulare positum pro plurali, hostes, qui scilicet contradixerunt verbis ipsorum. Pro, perfringere, vel, vt quidam legunt, confringere, quidam habent, perstringere, sed altera lectio magis conuenit dictioni Græcæ *κοπᾶσαι*, hoc est, compescere & facere cessare.

- 11 Et ipsi duo constituti, à periculo liberati sunt à numero sexcentorum millium peditum,
 12 Inducere illos in hæreditatem, in terram quæ manat lac & mel.

Græca clarius habent, *καὶ οἱ δύο οὗτοι διὰ τὸ θυσίαν*, &c. Et ipsi duo existentes saluati sunt. Significatur ergo quod merito suæ constantiæ ex magno illo numero sexcentorum millium peditum, qui, vt scribitur in Exodo, egressi sunt ex Ægypto, soli isti duo fuerunt qui sunt saluati & liberati à periculo mortis, quæ omnes reliquos inuoluit iuxta verbum Domini spatio quadraginta annorum. Sic autem saluati sunt, & liberati, atq; subtrasti diuino beneficio à morte, vt induceret illos solos Deus in promissam hæreditatem, & in terram illam optimam quæ abundè profundit lac & mel. Verbū enim, inducere, magis referendum est ad Deum, vt significetur Deum illos inducturum in terram Canaam, quàm ad Iosue, qui inducturus erat Israëlitas in illam. Alluditur enim ad

illud quod in historia dicit Deus: Seruum meum Caleb, qui secutus est me, inducam in terram hanc quam circuiuit. Quam Iosue & Caleb profitebantur lacte & melle manare, dicentes populo: Inducet nos in terram, & tradet humum lacte & melle manantem. Porrò cum hi duo soli dicuntur inducendi in terram promissam, excluduntur Leuitæ, qui non comprehenduntur in numero sexcentorum miliu, vt patet Num. 1.

Numer. 1.

Nam Eleazarus & Phinees simul cū Iosue ingressi sunt, & similiter alij multi Leuitæ, quoniam non confenserant in murmure cōtra Moysen.

13 Et dedit Dominus ipsi Caleb fortitudinem, & vsque in senectutem permanfit illi virtus:

14 Vt ascenderet in excelsum terræ locum, & semen eius obtinuit hereditatem.

Alterum præmium à Deo redditum ipsi Caleb hic describitur, quod commemoratur Iosue 14. vbi dicitur in diuisione terræ sorte fienda, Caleb ante omnes petiuisse & obtinuisse sine sorte possessionem quam volebat, montem quendam à Deo illi promissum: & dicit Caleb se à Deo hoc peculiariter accepisse, vt cum iam octoginta quinque esset annorum, sic valeret vt eo valebat tempore quo quadragenarius missus fuit ad explorandum terram. Illius, inquit, temporis fortitudo in me vsque hodie perseuerat tam ad bellandum quàm ad gradiendum. Fructum horum beneficiorum concessorum à Deo ipsi Caleb indicat sequens versus, cum dicitur:

Iosue 14.

15 Vt videret omnes filij Israël, quia bonū est obsequi sancto Deo.

Legendum esse, vt viderent, & non, & viderūt, patet ex Græcis, quæ habent *ἵπρωσι δῶσι*. Pro; obsequi sancto Deo; Græcè est, *σεβῆσαι τὸν θεὸν ὀπίσω κρυβίου*, hoc est, ire post Dominum. Alluditur enim ad id quod prius dictum est de Caleb, quòd secutus est à tergo Dei vel post Deum, quod non est aliud quàm obsequi Deo, hoc est, eius voluntati se accommodare, atque eius verbis credere.

16 Et iudices singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor, qui non auersi sunt à Domino vt sit memoria eorum in benedictione.

17 Et ossa eorum pullulent de loco suo, & nomen eorū permaneat in æternū, permanēs ad filios illorū sanctorum virorū gloria.

Svmmatim perstringit laudem Iudicum qui post Iosue fuerunt in populo inculpata vitæ. Porrò quò constet de recta huius loci (qui obscurus est in litera) & lectione, & intelligentia, notandū quòd in secūdo versu legendum non sit, pullulant & permanet, per indicatiua verba, sicut multi legunt, sed pullulent & permaneat, vt hæc verba respondeant verbo, sit, præcedenti, quomodo & scripta & impressa iam correctiora Biblia habent, & Græca requirunt, quæ habent optatiuū modum, *ἀνα-*
θάλοι,

δὲ & οἱ, repullulent. Deinde notandum quòd in priori versu, pro, vt sit, in
 Complutensi æditione tantum sit cõiunctio, &, ita vt ad verbum habeatur;
 & memoria eorum in benedictionibus. Quam lectionem sequentes
 intelligunt subaudiendo verbum optatiuum, sit, quod noster expressit,
 vt sit sensus: Etiam eorum memoria sit in benedictione, sicut & prædictorum.
 Itaque videri posset apud nos legendum pro, vt sit, & sit. Germanica
 tamen æditio non habet coniunctionem, &, sed pro ea habet verbum
 optatiuum, sit. Et sic sententia est manifesta, nisi quòd nominatiuus,
 Iudices singuli, ponatur absolute sine verbo, sicut & aliàs nonnunquam,
 vt ibi: Virga tua & baculus ipsa me consolata sunt. Vt *Psalm. 22.*
 hunc sensum nostra habeat litera, dictio, vt, est accipienda quemadmodum
 nonnunquam, vt sit aduerbium optandi pro vtinam, sicut apud Terentium:
 Vt illum dij, deæque perdant. In qua acceptione penè superest, sicut &
 hoc loco Græcis omnino non est. Optat ergo Sapiens vt Iudicum, qui
 singuli sua nomina habent expressa in scripturis, sit memoria in benedictione,
 hoc est, vt eorum memoria semper perduret cum laude, significans hoc voto
 dignos illos esse, quorum memoria fiat semper cum laude ipsorum. Non
 autem vult omnium memoriam fieri cum laude, sed eorum quorum non est
 corruptum cor, pro quo Græcè est, quorum non est cor fornicatum, hoc est,
 qui nõ ad idololatriã prolapsi sunt. Ea enim in scripturis sæpe nomine
 fornicationis significatur, eaque verè est maxima & præcipua cordis
 corruptio: vnde & exponedo subijcitur, qui non auersi sunt à Domino.
 Quanquã & per alia etiam vitia rectè dicatur cor corruptum, & auerti à
 Domino, vt videantur quidam Iudices excludi hic à laude, & potissimum
 Abimelech. Quod subdit Sapiens; Et ossa eorum pullulent de loco suo;
 significat se optare & illos dignos esse, vt eorum sepulchra cum ossibus
 eorum nunquam penitus pereant, sed inspecta semper renouent eorum
 memoriam. sic enim suo modo eorum ossa pullulant de loco suo. Quanquam
 secretiori sensu etiam videatur significari dignos eos esse qui aliquãdo
 resurgant in resurrectione iustorum. Quod subijcitur; Et nomen eorum
 permaneat in æternum; exponit allegoriam quæ est in verbis præcedentibus.
 Quod sequitur, duplicem habet lectionem. Nam sunt qui legunt per ablatiuos;
 permanente ad filios illorum sanctorum virorum gloria; Et tunc significatur,
 quomodo cupiat nomen eorum permanere in æternum, videlicet per hoc
 quòd permaneat semper ad filios & posteros gloria illorum sanctorum
 virorum. Plures libri habent per nominatiuos; permanens gloria; &
 tunc exponit hæc pars quid sit quod dicitur; nomen eorum permaneat
 in æternum; hoc est, permanens sit ad filios gloria eorum. Græca paulò
 aliter habent, vt ex eis non satis iudicari possit vtra lectio apud nos
 sit præferenda. Prior tamen lectio habet commodiorem sensum.

18 Dilectus à Domino Deo suo Samuel propheta Domini, renouauit imperium,
 & vnxit principes in gente sua.

Prosequitur laudes Samuelis qui ultimus fuit Iudicum, attingens ex ordine quæ in scripturis de eo præclariora habentur. Primum ergo dicit eum fuisse dilectum à Domino, quia de eo scriptum est adhuc in

1. Reg. 2. pueritia: Et magnificatus est puer Samuel apud Dominum. Et mox postea: Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo quàm hominibus. Prophetam autem Domini rectè dicit, quia cum illo tempore sermo Domini esset pretiosus, nec esset visio manifesta, iste peculiari prophetiæ spiritu donatus est, & quasi prophetarum primus post Moysen habitus est, unde dicitur Actuum 3. Omnes prophetæ à Samuel & deinceps qui locuti sunt, annuntiauerunt dies istos. Pro, renouauit imperium; Græcè est, *κατείσθη βασιλείας*, vel *βασιλία*, hoc est, constituit regna vel regem, quia scilicet in populo Israëlítico, qui prius tantum habebant iudices, instituit primus, petente populo & Deo annuente, regiam potestatem, constituendo regem Saul, & postea Dauidem. unde & sequitur; Et vnxit principes; nempe Saul & Dauidem, in gente sua. Itaque quod nos legimus; renouauit imperium; accipi debet pro, de nouo instituit imperium regum, & Iudicum potestatem mutauit in regiam.

19 In lege Domini congregationem iudicauit, & vidit Dominus Iacob.

Peruersè ab omnibus fere legi; vidit Dominum vel Deum Iacob; & legendum esse; vidit Dominus Iacob; quomodo & scripta quædam antiqua habebant, & modò quædam impressa, manifestum est ex Græcis, quæ habent *ἰπικίφατο κύριον τὸν ἰακώβ*, hoc est, visitauit vel inspexit Dominus Iacob, hoc est, populum Israëliticum. Cum enim in salutem populi sui misit Deus singularem aliquem virum post longam calamitatem, dicitur Deus visitasse populum suum. Sic de Moysè dicitur: Audierunt quòd visitasset Dominus filios Israël, & quòd respexisset afflictionem illorum. Itaque quòd nostra lectio habet; Vidit Dominus Iacob; significat quòd Deus populum suum respexerit, eiusque se curam habere ostenderit, mittendo eis talem virum, qui prius sub Heli & filijs eius miserè tractabantur, quando corruptus erat status religionis & reipublicæ apud Iudeos. Tunc ergo, vt hic dicitur, iudicauit congregationem, hoc est, totam rempublicam Israëliticam (est enim hic *συναγωγή*) sed in lege Domini, hoc est, iuxta eius legem, sine omni acceptione personarum, aut commodi sui expectatione, atque ob id dicitur Deus visitasse suum populum, quòd non solum prophetam, sed etiam tam incorruptum iudicem eis dederit. De iudicio Samuelis agitur. 1. Reg. 7.

20 Et in fide sua probatus est propheta, & cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis.

Alludi-

Alluditur ad illud quod de eo dicitur; Dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Et cognouit vnuerfus Israël à Dan vsque Bersabee, quòd fidelis Samuel propheta esset Domini. Est ergo sensus: quòd Samuel probatus est esse verè propheta per fidem suam, hoc est, fidelitatem suam, qua nihil dixit, nisi quod à Deo audiuit, & quod non ipso facto impleretur. vnde & sequitur: Cognitus est in verbis suis fidelis. Cùm autem sequitur; Quia vidit Deum lucis; accipi potest coniunctio, quia, vel causaliter, vt sit sensus: eum ideo deprehensum esse fidelem, quia viderat Deum lucis, hoc est, quia à Deo omnis lucis & veritatis authore illustratus fuit. Vel infinite pro, quòd, vt sit sensus: cognitus est fidelis, nempe quòd viderat Deum lucis, hoc est, omnes cognouerunt eum vidisse Deum lucis. Cui sensui conuenit ea lectio, quam deprehendi in quibusdam antiquis & emendatis scriptis. Cognitus est in verbis suis fidelibus, quia vidit Deum lucis. Quam lectionem præferrem, nisi Græca haberent *πιστος ὁφείτως*, hoc est, cognitus est in verbis suis fidelis visionis, hoc est, certus & verus in his quæ viderat.

21 Et inuocauit Dominum omnipotentem in oppugnando hostes circumstantes vndique in oblatione viri inuiolati.

Ostendit iam Samuelem non tantum fuisse iudicem incorruptum, & prophetam fidelem, sed etiam populi saluatorem, cùm ab hostibus vndique premeretur, & maximè à Philistheis, vt scribitur 1. Reg. 7. Pro, omnipotentem, Rabanus legit, potentè, sicut & Græca habent *δυναμης*, quam dictionem etiam supra noster vertit, potentem. Porro obscuritatem aliquam facit quod legimus, viri inuiolati, vel, vt alij legunt, viri immolati, & torquent se hic nostri interpretes. Et Complutensis quidem æditio etiam habet *ἀνδρας*, hoc est, viri, sicut noster se declarat legisse, sed pro, inuiolati vel immolati, habet sicut & alia Græca, *γαλαθνοῦ*, hoc est, lactentis: vnde non dubium est quin per virum lactentem intelligi debeat masculus ille agniculus, quem Samuel orans pro Israël contra Philistheos obtulit Domino, vt est prædicto capite, vbi etiam Septuaginta habent hanc dictionem, *γαλαθνοῦ*. Verum cùm dura sit hæc locutio, qua vir ponitur pro agno, etsi masculus etiã sexus sit in eo genere, magis verisimile est corruptè in Græcis codicibus quibusdam legi *ἀνδρας*, & reponendū pro eo esse *ἀρνιον*, quemadmodū habet æditio Germanica. Imitatus est enim noster Sapiens Septuaginta, qui in historia prædicta dicunt Samuelem obtulisse *ἄρνι γαλαθνοῦ*, agnū lactentem. Itaque in nostra lectione per virum, intelligendus est agnus masculus, & legendum est potius, inuiolati, quàm immolati, quia sicut esse agnum lactentè commendat sacrificium à teneritudine & integritate: ita etiam esse agnum inuiolatum, hoc est, immaculatum, aut necdum coitu corruptum: vnde & paschalis agnus iubetur esse sine macula masculus anniculus. Et Christum Petrus vocat agnum immaculatum & incon-

1. Pet. 1.

taminatū. Sensus ergo est: Cū hostes vndique oppugnarent populum Israëliticum, ita vt grauitè timerent à facie illorum Israëlitæ, inuocauit Samuel Dominum, in cuius potentia solū confidebat, idque cum oblatione masculi agni adhuc teneri, delicati, & inuiolati. Cuius preces quā fuerint efficaces, ostenditur cū subditur:

22 Et intonuit de cælo Dominus, & in sonitu magno auditam fecit vocem suam.

23 Et contriuit principes Tyriorum, & omnes duces Philisthijm.

Manifesta sunt hæc ex historia, nisi quod in ea de principibus Tyriorum non fit mentio. At verisimile est eos sicut valde vicinos Philisthijm, tunc illis confederatos fuisse contra Israëlem.

24 Et ante tempus finis vitæ suæ & sæculi, testimonium præbuit in conspectu Domini & christi.

25 Pecunias & vsque ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accusauit eum homo.

Prædictis ad laudem eius pertinentibus adiicit & illud quod scribitur 1. Reg. 12. quomodo Samuel iam grandæuus ausus est innocentiam & integritatem suam apud totum populum, Deum & regem in testes adhibens, profiteri, nec quisquam inuentus sit in tanto populo, qui de eo conquereretur, & non potius eius iustitiæ attestaretur. Ante tempus, inquit, finis vitæ suæ, & ante tempus finis sæculi sui, hoc est, antequam desineret viuere, & suam durationē peregisset, aut ante tempus finis sæculi huius, hoc est, antequam finiret hoc sæculum, testimonium præbuit de seipso coram Domino & vincto rege Saul, nempe quod pecunias, & vsque ad calceamenta, hoc est, minima quæque, non acceperit ab omni homine: & cū sic suam integritatem profiteretur, non accusauit eum homo, hoc est, quisquam, sed dixerunt confirmantes eius integritatem: Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicuius quippiam. In eo quod dicitur; vsque ad calceamenta; quod in verbis Samuelis non exprimitur, quamuis includatur, imitatio est verborum Abrahæ dicentis ad regem Sodomorum: A filo subtegminis, vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tua sunt, hoc est, nihil omnino.

26 Et post hoc dormiuit, & notum fecit regi, & ostendit illi finem vitæ suæ.

27 Et exaltauit vocem eius de terra, in prophetia delere impietatem gentis.

Græca habent in principio, καὶ μετὰ τὸ ἐπὶ νῆσσοι αὐτοῦ, προεφίρυσσι, & postquam ipse dormiuisset, prophetauit. Dixit enim quid ante finem vitæ suæ præstiterit, nunc verò quid etiam post mortem, referens

rens eam historiam, quæ scribitur 1. Reg. 28. & ab eo quod etiam per eum post mortem gestum est illum commendare volens. Circa hunc tamen locum & prædictam historiam non parua exurgit quæstio, an is qui arte pythonissæ, & potestate dæmonis petente Saule excitatus est, verè fuerit Samuel. Indignum enim videtur tam sancti viri animam ex abditis mortuorum receptaculis iussu & voluntate diaboli reuocatam. Et tamen sacra scriptura & in historia prædicta, & in hoc loco Samuellem testatur visum, & locutum regi. Deinde & veritatis prædictio videtur arguere verè fuisse Samuelem. Tractat hæc quæstionem satis exactè D. Augustinus lib. 2. ad Simplicianum quæstione tertia, ostendens vtramque partem defendi posse, magis tamen inclinans in eam partem, vt credatur non verè spiritum Samuelis à sua requie excitatum fuisse, sed aliquod phantasma & imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam, quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum earum nominibus appellari quarum imagines sunt. Nec illud dicit quenquam mouere debere, quomodo à maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt, quia incongruum non est vt Deus aliquando velit etiam per dæmones aliquè cognoscere vera maximè temporalia, & ad istam mortalitatem pertinentia, quæ ab angelis bonis didicerunt, vt malum quod ei impendet prænoscendo, patiatur etiam antequam veniat. Docet tamen absurdum non esse credere ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permissum fuisse, vt non inuitus, nec dominante aut subiugante magica potètia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ & pythonissam illam & Saulem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti se ostendi aspectibus regis, diuina eum sententia percussurus. Huic sententiæ omnino fauere videtur ipsa historica narratio, & maximè hic locus, in quo in laudem Samuelis dicitur quòd post mortem Samuel prophetauerit. Itaque sequendo priorem sententiam quæ probabilior est, de hoc loco dicendum est, quòd author hic secutus est historiæ narrationem: proinde sicut illa loquitur de imaginario & phantastico Samuele, tanquam de vero, qualem suo merito decepti Pythonissa & Saul esse crediderunt, ita & iste. Nec obstat quòd in laudem Samuelis istud hic asseratur, quia ad laudem illius hoc facit, quòd in illius & bonitatem & veracitatem Saul iam in summa consistens desperatione confisus sit, quòdque illius merito Deus per malignum spiritum ab angelo edoctum veritatem prædicere & reuelare voluerit, vt ob id quasi Samuel ipse futurorum euentum prædixerit, quia propter illum veritatem prænunciari & prophetari permisit. Ideo ergo hic dicitur, quòd Samuel notum fecit regi finem suum, & quòd exaltrauit vocem eius (pro suam) de terra, quia scilicet de terra ascendebat, ad hoc vt in prophetia, hoc est, per prædictionem futurorum deleteret impietatem populi Israëliti, quia scilicet dixit ei: Dabit Dominus etiam Israël tecum in manus Philisthijm.

1. Reg. 28.

1. Reg. 28.

CAPVT